

*София Мицова*¹

КОЙ УПРАВЛЯВА ПРАВОПИСНАТА НОРМА ВЪВ ФЕЙСБУК? БЪЛГАРСКИЯТ СЛУЧАЙ²

Sofia Mitsova

WHO MANAGES ORTHOGRAPHY ON FACEBOOK? THE BULGARIAN CASE

The paper presents a survey of the behavior of some Bulgarian Facebook users, who participate in groups which are oriented toward the problems of Bulgarian grammatical and orthographical norm. The analysis of the communicative models shows that the four phases of Language management can be defined – noting and registration of deviations from the language norm; an evaluation of the deviations; the design of adjustments to these deviations and the real process of the adjustments.

Keywords: *Language Management Theory, Computer mediated communication, social media, Facebook, linguistic correction, grammatical deviation.*

Изложението се занимава с наблюдение над поведението на участници във Фейсбук групи, дискутиращи граматически и правописни проблеми на българската езикова норма. Анализът на комуникативните модели, присъщи за комуникацията в социалните медии от този тип, показва, че и във виртуалните речеви ситуации може да се проследят четирите фази на езиково управление – регистриране на отклонения от езиковата норма; оценяването им; планиране на тяхната регулация и процесът на самата регулация.

Ключови думи: *теория за езиковото управление, компютърно опосредствана комуникация, социални медии, Фейсбук, езикови корекции, отклонения от граматиката.*

Общуването в социалната медия *Фейсбук*, официално или не, е подчинено на необходимостта от писане. Без значение от жанра на комуникацията, стила на публикацията или коментара към публикацията потребителят е принуден да следва правописни и граматически норми (Тодорова 2015б, Тодорова 2016).

Интересът ми е насочен както към представянето на правописната норма на българския език във Фейсбук, така и към отношението на потребителите към нея, което определя и практиките за спазването ѝ.

В работата по тук представеното ми наблюдение се придържам към **теорията за езиковото управление** (Nekvapil 2006, Nekvapil, Sherman 2015), разработена на базата на теорията за езиковата политика. Според нея съществува несъзнавано ежедневно управление (менажиране) на езика на микрониво и целта му „е да се анализира металингвистичното поведение и да се демонстрират връзките между социокултурната, комуникативната и лингвистичната сфера, като акцентът се поставя върху поведението“ (Sherman, Švelch 2014: 3). Самото металингвистично поведение се анализира, като се проследяват следните негови фази: (1) отбелязват се отклонения от очаквани постановки (в разглеждания случай правописни норми), (2) оценяват се, (3) планира се регулацията им, след което се наблюдава самият (4) процес на регулация. Случаят, който наблюдавам, е свързан именно с такова откриване на

¹ **София Мицова** (Sofia Mitsova) – гл. ас. д-р в катедра „Български език“ на Югозападен университет, sofiamitsova@swu.bg.

² Изследването е направено в рамките на проект „Актуални проблеми на лингвистиката”, РР – В 5/17 към ЮЗУ „Неофит Рилски” с ръководител доц. д-р Г. Падарева-Илиева.

отклонения от правописната норма на българския език, оценяването им, следвано от опит за оформяне на различни начини за поправка, често изразяващи се в саркастични коментари, и самата поправка, предизвикваща или не отзвук у останалите потребители на Фейсбук. Според Шерман и Швелч не е задължително всички изредени фази да присъстват в процеса на езиково управление, защото тяхната поява зависи от спецификите на самата комуникативна ситуация (Sherman, Švelch 2014: 3). Двата чешки лингвисти наблюдават поведението на чешките Фейсбук потребители, когато откриват правописни и правоговорни грешки в „чешкия Фейсбук“, и отбелязват, че рядко се стига до фази (3) и (4). Българската езикова ситуация и социокултурният модел в „българския Фейсбук“ обаче се различават съществено от чешките, поради което при същите условия и теми е възможно да се проследят и четирите фази.

Според терминологията, с която работи теорията за езиковото управление (Language Management Theory – LMT), то се извършва в две направления – „просто“ (simple), неформално, и „организирано“ (organized), официално (Neustupný, Nekvapil 2003, Nekvapil 2006, Nekvapil, Sherman 2009, Nekvapil, Sherman 2015). При простото езиково управление регистрираното отклонение от езиковата норма се коригира индивидуално от член на комуникативния колектив, на място и веднага. При това действие се използват различни комуникативни стратегии. При организираното управление дейностите по установяването и коригирането на девиация от нормата се извършват от компетентни органи, държавни институции и при предизвикан обществен дебат. От спецификата на наблюдавания в това изложение материал става ясно, че езиковото управление, за което ще се приведат примери тук, е от първия тип – просто. Фокусът на това наблюдение е насочен към български Фейсбук групи, които си приличат по един основен фактор – темата за правописа, откриването на отклонения от нормата, тяхното коментариране и коригиране.

„Grammar Nazi“ (Грамар наци) е международен термин, с който се наричат интернет потребителите, следящи стриктно спазването на правописните и граматическите норми в онлайн общности като блогове, форуми, информационни сайтове или Фейсбук групи. Не само това. Те издирват, споделят и коментират отклоненията от нормите в интернет платформи, а в последно време и в администрирани от самите тях Фейсбук групи. В общи линии Grammar Nazi са наричани всички интернет потребители, които изразяват остро своето негативно отношение към неспазването на езиковите правила. Не правя опит да превода този термин на български, тъй като той отдавна е лексикализиран и е добил международен статут. За първи път употребата му е регистрирана през 1995 г. С него започват да се назовават онези членове на интернет форуми, които са с висок образователен ценз и стриктно спазват правописните норми (Sherman, Švelch 2014: 4). Тъй като явлението не е непознато и в българското интернет пространство, подобен термин се използва от участниците в най-големия интернет форум bg-mamma, които наричат „правописна полиция“ потребителите, занимаващи се с издирването и оповестяването на отклонения от правописната норма (Тодорова 2015а : 56).

Днес, освен форумите, много голяма популярност сред интернет потребителите са добили и Фейсбук групите на определена тематика, които изпълняват същата функция – виртуално да събират хора, имащи отношение по даден проблем. Във Фейсбук можем да открием множество групи – английски, немски, чешки, италиански и т.н., чиято тема е езиковата норма. Ако се съди по информацията за тях, основната им цел е да се припомнят правописните и граматическите правила. Това обаче става по модел, спазван без предварително споразумение от всички подобни групи. Този модел е типичен за всяко неформално социално обединение и всяка неофициална речева ситуация и извън виртуалната реалност. Това е *моделът на хумора и иронията*. Според приведените по-долу наблюдения се потвърждава твърдението на Бренда Данет, че „хуморът е главен способ за онлайн комуникацията“ (Sherman, Švelch 2014: 5, Danet 2001: 100). Неговата роля е знакова, тъй като се употребява с цел да се изрази някакво превъзходство. Често „се смеем, когато чувстваме преимущество пред някого“ (Тодорова 2014, Bergson 2008). Фокусът на повечето публикации и коментари към тях не е насочен толкова към представянето на дадено езиково, граматично, правописно правило и провокирането на дискусия по него. По-скоро той е изместен към осмиването на онези, които не го познават или не го спазват, като допускат грешки. Това е начин да се упражнява езиково управление от страна на така наречените „Grammar Nazi“, защото хуморът често има консервативната репресивна задача да поддържа

социални, политически, а в разглеждания случай и езикови, граматически и правописни норми (Billing 2005: 168, 241).

В „българския Фейсбук“ също не липсват такива групи. По метода на включеното наблюдение аз наблюдавам отношението и поведението на масовия потребител спрямо езиковите правила, правописните норми, но и към авторитетите, които ги създават и налагат. При подбора на такива групи се придържах към едно общо изискване – те да бъдат групи от т.нар. „отворен тип“, достъпни за всички фейсбук потребители, а не само за професионалисти – лингвисти, преподаватели по език, преводачи, журналисти. Изборът ми бе сведен до следните групи:

„Какво означава?“ е група с повече от 6000 участници, в която се обсъждат не само правописът и граматиката на българския език, но и по-широк спектър от лингвистични теми. Както гласи официалната информация за нея, това е „група за обсъждане на всякакви въпроси за значението и за смислите, които порождават различните употреби на думи и изрази, а така също и за произхода и правописа им“.

„Да поправим грешките във Фейсбук“. Създателите на тази група подхождат към останалите членове с призив: „Не ви ли омръзна от хубави мисли, изписани неграмотно върху някакви картинки? Да поправим това! И... нищо лично.“ Групата има 750 членове.

„Translator community for БЪЛГАРСКИ“ е група, наброяваща 4000 членове. В нея виртуално се срещат доброволците, които превеждат цялата Фейсбук платформа на български език. Там те могат да дискутират проблеми, свързани не само с правописа и пунктуацията, но и с адаптацията на чисто технически термини от английски на български, при която се проявяват специфични граматически проблеми като род и число, смесване на предлози, изразяване на притежание, съгласуване и др. Избрах да наблюдавам тази група въпреки нейната на пръв поглед различна насоченост, защото по-голямата част от членовете ѝ не са професионални преводачи, нито имат филологическо образование, но подхождат към превода със самочувствие и много адекватно дискутират проблеми, свързани не само с техническата терминология, но и с нейната интерпретация в граматическо, правописно и стилистично отношение.

Както вече бе споменато, в групата „Какво означава“ участие вземат филолози, лингвисти, студенти по филология, а членовете ѝ, които не се занимават професионално с български език, са малцинство. Тук моделът на поведение е да се задава въпрос на лингвистична тематика и да се изчака отговор от компетентни участници в групата, а след това, в зависимост от обсъятелствата, да се проведе дискусия. Твърде често обаче авторитетният отговор на зададен въпрос не се приема като удовлетворителен и се изразяват съмнения за това дали дадено правописно или граматическо правило е все още валидно на практика, с оглед на съвременната българска езикова ситуация. Изказват се категорични мнения като „Аз така никога не казвам“ или „Никога не съм чувал/а подобен словоред“. Такива дискусии провокират множество въпроси за стабилността на съвременната българска правописна норма и доверието в институциите, които я налагат. Доста често гостите в тази група могат да се натъкнат и на иронични, осмиващи коментари, както в представения пример:

Въпрос: КОдекс или кодЕкс?

Отговор1: Зависи откъде е заета, от френски или английски, и кодификаторите какво мислят по въпроса.

Отговор2: Код „Екс“ и наливаш пак.

Примерът илюстрира вече изказаното твърдение, че способът на иронията и хумора е най-често избираният от фейсбук потребителите, за да демонстрират както отношение към даден проблем, така и детайлното познаване на произхода му и неговото решение. Тук можем да проследим следните фази на езиково управление: (1) регистриране на правоговорен проблем – в случая колебание на ударението в чуждицата „кодекс“, и (2) оценяване на проблема чрез придържане към хумористичния стил на изказване. Не се преминава обаче към следващите фази на езиково управление. Смятам, че причината е различният професионален статус на членовете на групата. Фокусът се измества към езиковата игра, тъй като членовете с нефилологическо образование са респектирани от филолозите в групата и не се чувстват достатъчно смели да предлагат решение на проблема.

В други случаи хуморът присъства още при задаването на въпрос, което увелича и отговарящите в търсенето на колкото може по-оригинален и по-забавен, но достатъчно информативен отговор.

Въпрос: „Направих се на мотика“ – от къде идва? Къде отива – знае се...“

Отговор 1: Мотиката трудно стои права.

Отговор 2: Който се е правил на мотика, никога не би задал подобен въпрос! Колко е ценно опитното познание! ;-)

По друг начин се осъществява езиковото управление в групата „Translator community for БЪЛГАРСКИ“. Нейният дискурс представлява интерес, тъй като в нея всички участващи са равни и няма ясно изразени авторитети, които да припомнят правописните правила. Тук всички разработват най-подходящия превод и се водят изключително оспорвани дискусии, засягащи спецификите на платформата *Фейсбук* на български език. Много често тук се налага приготвянето и дори „преправянето“ на дадено правописно правило за нуждите на *Фейсбук*. Пример за такава практика е яростната дискусия за изписването на учтивата форма за 2 л. ед.ч. *Виe*, която продължава вече над пет години. *Фейсбук* преводачите са разделени в мненията си за това как трябва да се превеждат обръщенията към потребителите. Едни смятат, че платформата изисква обръщение с обикновената форма за 2 л. ед.ч – ти, заради неофициалния стил на комуникация, заложен още в началната концепция на *Фейсбук* като виртуална общност. Те не виждат нужда от учтиво обръщение.

Други напротив, държат на правилото да се пише *Виe* и обясняват, че това е „типична черта на българския правопис“, която намират за уникална и държат да я запазят и във виртуалните взаимоотношения. Трети просто се придържат към буквалния превод на различните елементи. Според тях е нужно да се внимава кога се превежда линк (връзка) към дадена дейност или сайт (те смятат, че тогава трябва да се използва форма в императив) или част от комуникацията между потребителя и отбора на *Фейсбук* (тогава според тях е нужно да се запази учтивата форма). Именно заради равнопоставеността между членовете на групата обаче много често можем да се натъкнем на постове и коментари, изпълнени с ирония, което доближава общуването в рамките на групата до общуването в реална среда. Още в началната страница например потребителят вижда бутон, чрез който може да създаде свой профил, съдържащ следния кратък текст:

„*Create Account*“

След няколкогодишни спорове между българските преводачи, след които текстът бе променен няколко пъти от първоначалната императивна форма

„*Създай акаунт*“,

в учтивата

„*Създайте акаунт*“,

днес, когато отворим *Фейсбук* на български език, виждаме бутон:

„*Създаване на акаунт*“,

Този вариант членовете на преводаческата общност са приели за компромисен. Тук лесно могат да бъдат проследени и четирите фази на езиково управление: (1) Езиковият проблем е регистриран. Той има по-скоро прагматичен характер – отнася се до това как един израз на английски език би трябвало да се преведе на български не само буквално, защото значението, което носи, е от особена важност. (2) Проблемът е оценен, т.е. провокирана е дискусия, която се провежда, като участниците в нея се чувстват свободни, от една страна, да запазят неофициалния стил на общуване, като се придържат към писането на хумористични коментари. От друга страна, обаче има негласно споразумение, че всеки има правото да изрази мнението си в официално-делови стил и да приложи научно обяснение по темата. Много от участниците в такива дискусии дори намират официалните изказвания за задължителни, тъй като по този начин демонстрират високо ниво на лингвистична осведоменост. Следва фаза (3) – планира се регулация на проблема, което може да се проследи в хода на самата дискусия, тъй като се предлагат решения, свързани с най-подходящия превод. След като се стигне до консенсус, се преминава към фаза (4), свързана със самата регулация на проблема. Членовете на дискусийната група, които са членове и на т.нар. „преводаческа общност“³ гласуват еднакво „за“ или „против“ опре-

³ „Translate Facebook“ (<https://www.facebook.com/translations/?ref=bookmark>) е специално приложение на *Фейсбук*, където се провежда дейността по превод и одобряване на всеки термин от *Фейсбук* платформата. Членовете на тази общност, освен че дават своите предложения за превод на текст, гласуват „за“ или „против“ различните формулировки на даден термин от работните термини на платформата. Прилагам линк с ръководство за превод на различните езици от английски: https://scontent-sof1-1.xx.fbcdn.net/v/t39.2365-6/10333101_474938055985178_1764480566_n.pdf?oh=2f270a872b6b399971c5d22b6d8eaf9b&oe=5A81D358

делена формулировка на български език, за да я определят като най-адекватна или най-неподходяща. Така това неформално виртуално общество играе ролята на институция, задаваща и управляваща езикови норми.

Типичните Grammar Nazi обаче са участниците в групата „Да поправим грешките във Фейсбук“, които заявяват своето категорично негативно отношение към неспазването на българския правопис още в информацията за групата. Те издирват в други групи или лични профили снимки с кратки забавни текстове. След това коригират грешките и оцветяват корекциите в червено. Накрая публикуват поправената снимка в дневника на групата.

За илюстрация привеждам един от многобройните примери. Текст в снимка гласи:

„Когато бях дете толкова често ме наказваха в ъгъла, че пратически ме отгледаха паяците.“

Фазите на езиковото (в случая правописно) управление лесно могат да се проследят: (1) проблемът е регистриран от груповия администратор. Оценен е като такъв (фаза 2), след което се планира неговото отстраняване, но и демонстрацията му. Тя има за цел да се припомнят неспазените правописни правила и чрез корекцията да се подиграе небрежното отношение към нормата, което проваля иначе доброто намерение да се изкаже оригинална мисъл (фаза 3). Следва последната фаза на езиково управление – фаза (4), публикуването на регулацията – коригираният текст се „обнародва“ и вече изглежда така:

„Когато бях дете, толкова често ме наказваха в ъгъла, че практически ме отгледаха паяците.“

Рядко могат да се срещнат коментари под тези постове, тъй като езиковото управление в тях е твърде категорично. То е извършено на практика от един член на групата, а не е предизвикана дискусия (фаза 3) за обмисляне на решение за езиковия проблем, както се случва при публикации в другите две представени групи. Ако има коментари обаче, те отново не изневеряват на ироничния модел на поведение. При подобна публикация на снимка с пунктуационни корекции в текст:

„Ако не си се будил от аромат на мекички и сварен липов чай, много си загубил!“

срещаме коментар:

„Тоя, дете е пропуснал запетаята, го разбирам. Дошъл му е в повече ароматът на мекички и топъл липов чай...“

От казаното дотук можем да направим заключение, че: жанровите и стилистичните особености на комуникацията във Фейсбук (като част от компютърно опосредстваната комуникация) са характерни и за ежедневно общуване. Затова теоретичните рамки на теорията за езиково управление, според които се анализират ежедневиите речеви ситуации, са напълно приложими и за анализ на този тип комуникация.

Чрез наблюдение на поведението на участници в български Фейсбук групи с обща тематика – езиковите норми и тяхното спазване, могат да се проследят всички фази на езиково управление и да се открият моделите, по които то се осъществява.

ЛИТЕРАТУРА

Тодорова 2014: Тодорова, Б. *Начини за изразяване на ирония при общуването в интернет (по материали от форумите на bg-mamma)*. Езиков свят – Orbis Linguarum, 2014, 56–61. // **Todorova 2014:** Todorova, B. *Nachini za izrazyavane na ironiya pri obshtuvaneto v internet (po materiali ot forumite za beg-mamma)*. Ezikov svyat-Orbis Linguarum, 56–61.

Тодорова 2015 а: Тодорова, Б. *Лингвистични аспекти на компютърно опосредстваната комуникация*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“. // **Todorova 2015 а:** Todorova, B. *Lingvistichni aspekti na kompyutarno oposredstvanata komunikatsiya*. Blagoevgrad: UI “Neofit Rilski”.

Тодорова 2015 б: Тодорова, Б. *Жанрова структура на текстово базираната компютърно опосредствана комуникация*. Езиков свят, 14, 38–42. // **Todorova, B. 2015 б:** *Zhanrova struktura na tekstovo baziranata kompyutarno oposredstvana komunikatsiya*. Ezikov svyat, 14, 38–42.

Тодорова 2016: Тодорова, Б. *Езиковата ситуация в интернет (по материали от форумите на bg-mamma)*. Проблеми на социолингвистиката, 12, 115–121. // **Todorova 2016:** Todorova, B. *Ezиковата situatsiya v internet (po materiali ot forumite na bg-mamma)*. Problemi na sotsiolingvistikata, 12, 115–121.

- Bergson 2008:** Bergson, H. *Laughter: an Essay on the Meaning of the Comic*. United States: Wildside Press.
- Billing 2005:** Billing, M. *Laughter and Ridicule: Towards a Social Critique of Humor*. London: Sage.
- Danet 2001:** Danet, B. *Ciberpl@y. Communicating Online*. Oxford: Berg.
- Nekvapil, Sherman 2009:** Nekvapil, J., Sherman, T. (eds.) *Language Management in Contact Situations. Perspectives from Three Continents*. Frankfurt/Main: Peter Lang.
- Nekvapil, Sherman 2015:** Nekvapil, J., Sherman, T. *An Introduction: Language Management Theory in Language Policy and Planning*. International Journal of the Sociology of language. 2015(232): 1–12.
- Neustupný, Nekvapil 2003:** Neustupný, J.V., Nekvapil, J. *Language Management in the Czech Republic*. Current Issues in Language Planning, 4(3-4), 181–366.
- Sherman & Švelch 2014:** Sherman, T., Švelch, J. “Grammar nazi never sleep”: Facebook humor and the management of standard written language. *Language Policy*, 1–20. Цит. по: https://www.researchgate.net/publication/269290393_Grammar_Nazis_never_sleep_Facebook_humor_and_the_management_of_standard_written_language?iepl%5BviewId%5D=w6S1hkWjBXcJbrX4v5EDhdtoXAYcKQbgJJrs&_iepl%5Bcontexts%5D%5B0%5D=prfhpi&_iepl%5Bdata%5D%5BstandardItemCount%5D=4&_iepl%5Bdata%5D%5BuserSelectedItemCount%5D=5&_iepl%5Bdata%5D%5BtopHighlightCount%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BtopHighlightIndex%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BfeaturedItem1of1%5D=1&_iepl%5BtargetEntityId%5D=PB%3A269290393&_iepl%5BinteractionType%5D=publicationTitle